

Wat is het profiel van de ideale leerkracht voor cognitief talentvolle leerlingen?

Moet de leerkracht die lesgeeft aan cognitief talentvolle leerlingen zelf hoogbegaafd zijn, zoals men in China vindt of volstaat ervaren leraar om aan de onderwijsbehoefte van deze groep tegemoet te komen? Over de competenties en vaardigheden van leerkrachten in het basisonderwijs is veel gepubliceerd de afgelopen jaren. Het lijkt een open deur om te stellen dat een bekwame leerkracht nodig is voor alle leerlingen. Die leerkracht moet in staat zijn om voor alle leerlingen goed onderwijs te arrangeren. Toch wordt nog lang niet in alle klassen in Nederland tegemoet gekomen aan de onderwijsbehoefte van de cognitief talentvolle leerling. Waarom niet? Is er dan toch nog iets anders nodig? En hoe zit dat met de leerkracht die een (bovenschoolse) groep begeleidt voor cognitief talentvolle leerlingen? Heeft die nog extra vaardigheden of persoonlijkheidskenmerken nodig? In principe geldt toch dat de basisbehoefte voor alle leerlingen gelijk is, namelijk autonomie, competentie en betrokkenheid?

Effectieve leerkracht: regulier en plus

Een effectieve leerkracht is volgens Marzano(2011) en Hattie(2015) flexibel, en stimulerend, onderkent verschillen, creëert een veilig pedagogisch klimaat en een rijke leeromgeving. Dit correspondeert met de competenties zoals die zijn beschreven door de stichting beroepskwaliteit leraren(SBL) in 2006. In onderzoeken naar de gewenste eigenschappen voor leerkrachten van cognitief talentvolle leerlingen komen deze eigenschappen ook allemaal terug. In een Nederlands onderzoek(Boer, Brakke, & Minnaert, 2013) naar de profielen voor docenten op een begaafdheidsprofielschool (VO) zijn competenties en vaardigheden vergeleken met de lijst van het Chinese onderzoek van Chan(2011). Competenties waren gerelateerd aan de wijze van lesgeven, waaronder creatief denken en probleem oplossend denken en het kunnen ontwikkelen van een geschikt curriculum en materiaal voor hoogbegaafde kinderen. Kenmerken die het hoogst werden beoordeeld hadden vooral

Passend onderwijs:

slim leren voor cognitief talentvolle basisschoolleerlingen met een persoonlijk leerplan; de leerkracht

Ageeth Bos MSc mei 2017

betrekking op kenmerken die belangrijk zijn voor effectieve leraren van alle leerlingen, zoals: flexibel zijn, stimulerend en onderkennen van verschillen. De door docenten als minder belangrijk geduide kenmerken waren van meer persoonlijke aard, zoals: niet te kritisch zijn, goed benaderbaar en grip hebben op het persoonlijk leven.

Dit bevestigt opnieuw het beeld dat een leerkracht voor cognitief talentvolle leerlingen vooral een bekwame leerkracht moet zijn en niet perse een leerkracht met andere vaardigheden en competenties. De conclusie van het onderzoek naar de begaafdheidsprofielen(Boer et al., 2013) is dat verschillende uitkomsten vooral gebaseerd lijken op een andere culturele achtergrond. Succesvolle onderwijsaanpak en onderzoeksresultaten binnen een ander land of specifieke onderwijscontext kunnen niet zonder meer worden overgenomen.

Omdat voor de cognitief talentvolle leerling de relatie met de leerkracht nog belangrijker is dan voor de andere leerlingen(De Boer, 2011) lijkt het van belang dat juist de pedagogische en interpersoonlijke competentie(SBL) van de leerkracht goed ontwikkeld moeten zijn. De leerkracht moet in staat zijn om de relatie met de leerling te versterken en te verdiepen, waarbij begrip voor talent een belangrijke rol speelt en de leerling eigen initiatief en creativiteit(autonomie) kan ontplooiën, daarbij gefaciliteerd en gesteund door de leerkracht(competentie).

Competentiematrix

Van Gerven en Hoogenberg(2015) stelden een competentiematrix samen vanuit de gedachte van inclusief onderwijs en betekenisvol leren voor leerkracht en leerling. Ze integreerden daarbij de competenties voor de leerkracht basisonderwijs(SBL) met die van de leerkracht voor cognitief talentvolle leerlingen. Dit leidde tot 7 competenties.

1. Reëel beeld hebben van begaafdheid(waarnemen)
2. Educatieve behoefte zien, begrijpen, reageren.
3. Leertijd in school/ ruimer ontwikkelingsperspectief hanteren.
4. Leertijdgerichte interventies plegen. (compacten, verrijken of geïntegreerde didactiek)
5. Leergedraggerichte interventies gericht op eigenaarschap plegen(leren leren, kritisch en creatief denken)
6. Een veilig schoolklimaat creëren waarin leerlingen zich sociaal emotioneel zonder problemen ontwikkelen.

7. Verantwoord omgaan met dubbel bijzondere leerlingen.

De beide competenties: “Reëel beeld hebben van begaafdheid “en “educatieve behoefte zien, begrijpen en er op reageren”, gaan over het signaleren en tegemoet kunnen komen aan de onderwijsbehoefte van leerlingen. Specifieke kennis van cognitief talentvolle leerlingen, zoals de 6 profielen(Neihart & Betts, 2010) dragen bij aan de nodige kennis om een onderwijsarrangement te kunnen samenstellen. Om een passend aanbod te geven zal de leerkracht ook overzicht moeten hebben over de leerlijnen, zodat de differentiatiemogelijkheden gekozen kunnen worden.

De competenties: ”Leertijd en ruimer ontwikkelingsperspectief hanteren”, “leertijdgerichte interventies plegen” en “Leergedraggerichte interventies plegen” , vallen voornamelijk onder de didactische vaardigheden van de leerkracht.

Cognitieve differentiatie scoort hoog als effect op verbetering van onderwijskwaliteit(Boer et al., 2013). Om het cognitief talent van de leerling te ontwikkelen moet de leerkracht in staat zijn een aanbod te geven op het gebied van metacognitieve vaardigheden(Jolles, 2007). Dit helpt het kind om de eigen vaardigheden onder controle te krijgen. Denk hierbij aan hogere taalfuncties als generaliseren, categoriseren en abstraheren. En aan het aanbieden van verschillende (leer)strategieën, zowel visueel, haptisch als psychomotorisch. Praten, zien, voelen en bewegen dus.

In een reguliere klas vraagt dit alles om een uitstekend klassenmanagement. Het hanteren van verschillende didactische instructiemodellen, bijvoorbeeld het IGDI-model(zie figuur 1), interactieve gedifferentieerde directe instructie, stelt de leerkracht in staat het klassenmanagement af te stemmen op de verschillen in de klas(Adema, Loeffen, Miltenburg, Voets, & Wit, 2009). Het klassenmanagement betreft ook de omgeving. Een rijke leeromgeving stelt de leerlingen in staat om autonoom te werken. Het faciliteren van de leerlingen is onmisbaar voor juist dit type leerling(Groenewegen, Deelen-Meeng, Hoffen, & Emans, 2014). De leerkracht dient vaardig te zijn in een aantal didactische werkvormen om de leerling te stimuleren, zoals scaffolding, open vragen stellen en onderzoekend leren, omdat dit tegemoet komt aan de behoefte van de cognitief talentvolle leerling om autonoom te kunnen werken en aan de uitdaging die de leerling nodig heeft.

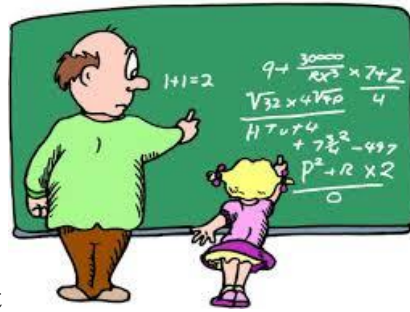
1. klassikale start		
		2. werkuitleg plusleerlingen
3. groepsinstructie		6. zelfstandige verwerking
4. begeleide inoefening		
5. verlengde instructie	6. zelfstandige verwerking	
6. zelfstandige verwerking		7. feedback op proces
7. feedback op proces en product		
8. klassikale afsluiting		
Zwakke groep	Middengroep	Plusgroep

Figuur 1. Het IGDI-model

De competentie: “Een veilig schoolklimaat creëren waarin leerlingen zich sociaal emotioneel zonder problemen ontwikkelen”, is de eerste voorwaarde voor elke onderwijssituatie.

Expliciet dient hier genoemd te worden dat verschillen in de groep erkend en gewaardeerd moeten worden door de leerkracht. De cognitief talentvolle leerling heeft een sterke behoefte aan relatie met de leerkracht. Onder deze competentie hoort dan ook dat de leerkracht in staat moet zijn om een goede relatie met de leerling op te bouwen (Brouwer & Ahlers, 2011). Als de leerkracht de leerling steunt, stimuleert en faciliteert kan de leerling eigen initiatief ontplooiën, zich competent voelen en zich autonoom ontwikkelen (De Boer, 2011). De leerkracht moet in staat zijn om zich te focussen op de individuele behoefte van de leerling (Adema et al., 2009) en kunnen differentiëren in gedrag naar leerlingen (Boer et al., 2013).

Tot slot een specifieke competentie: “Verantwoord omgaan met dubbel bijzondere leerlingen”. Deze leerlingen vragen van de leerkracht expertise op 2 vlakken; dat van cognitief talent en dat van de stoornis of belemmering. Je mag stellen dat daarbij collectieve kennis nodig is. Ondersteuning door externe experts, ouders en collega’s kan zorgen voor een goed supportteam (Neihart & Betts, 2010) dat de leerling helpt om te gaan met de belemmering en het talent stimuleert.

De dikke leerkracht

Uit het voorgaande kunnen we de conclusie trekken dat onderwijs geven aan cognitief talentvolle leerlingen een vaardige, bekwame leerkracht vereist. Hij of zij moet kunnen afstemmen op de onderwijsbehoefte en de ontwikkeling van de leerling en flexibel kunnen omgaan met werkvormen en methodes (Oostdam, 2009). Maar dat geldt ook voor het onderwijzen van alle andere (groepen) kinderen. Specifiek is de kennis die nodig is over cognitief talentvolle leerlingen en hun onderwijsbehoefte. Specifiek is ook de kennis van de differentiatiemogelijkheden op cognitief gebied en de expertise om doelen te verleggen naar wat past bij het ontwikkelingsperspectief van juist dit kind. De zogenaamde “zone van naaste ontwikkeling” ligt vaak veel verder dan die van een reguliere leerling. Het stimuleren en uitdagen van de leerling en het stimuleren van creativiteit zijn eigenschappen die horen bij het kunnen stellen van hoge doelen. De didactische kennis en het kunnen voeren van een klassenmanagement dat recht doet aan de verschillen in de groep zijn vooral in de reguliere klas van toepassing. In een (bovenschoolse) plusgroep hoeft er minder tussen uitersten gelaveerd te worden. De pedagogische vaardigheden om een hoge kwaliteit van interactie te kunnen bieden lijken onontbeerlijk juist voor de relatie met deze leerling.

Gewenste (extra) eigenschappen en vaardigheden van de leerkracht voor cognitief talentvolle leerlingen zijn:

- Kan en wil een sterke relatie met de leerling aangaan
- Erkent en waardeert verschillen
- Ziet en gebruikt de zone van naaste ontwikkeling
- Heeft hoge verwachtingen en stelt helder geformuleerde (leer)doelen
- Kan leerlijnen, strategieën en methodes flexibel gebruiken
- Geeft autonomie aan de leerling
- Stimuleert kritisch denken, een onderzoekende houding en creativiteit.

- Heeft kennis van cognitief talentvolle leerling en in het bijzonder van de dubbel bijzondere leerling

Het lijkt gerechtvaardigd om te zeggen dat de leerkracht voor de cognitief talentvolle leerling een leerkracht moet zijn met behoorlijk wat onderwijservaring, ofwel een “dikke” leerkracht (Oostdam, 2009). Kennis van leerprocessen doe je niet in een of twee praktijkjaren op en ook het voeren van een complex klassenmanagement vereist de nodige praktijktaken. Dit pleit voor ondersteuning van een startende leerkracht door een meer ervaren collega. Het organiseren van het onderwijs op meerdere niveaus en het faciliteren en stimuleren van leerlingen en het aangaan van een sterke en betrokken relatie met de leerling is een hele opgave. Hiervoor moet tijd zijn in een groep. Tijd die vaak ontbreekt door de vele taken die de leerkracht moet vervullen binnen een lesdag. Een tweede conclusie zou dan ook kunnen zijn dat leerkrachten niet alleen in een groep zouden moeten werken, maar ondersteuning zouden moeten hebben van bijvoorbeeld een tweede leerkracht, waarmee in co-teaching kan worden gewerkt. Door de leerkracht op die manier te verdubbelen ontstaat tijd voor gesprekken met kinderen, maar ook verdubbeling van expertise en mogelijkheden om te differentiëren. Dit zou niet alleen goed zijn voor de cognitief talentvolle leerlingen, maar ook voor alle andere leerlingen en hun leerkrachten.

Bronnen

- Adema, E., Loeffen, E., Miltenburg, E., Voets, M., & Wit, C. d. (2009). *Passend & Competent: Onderzoek naar competenties van leraren bij Passend onderwijs*. KPC groep, 's Hertogenbosch:
- Boer, G. C. d., Brakke, J. S., & Minnaert, A. E. M. G. (2013). *Scholen VO profileren zich tot begaafdheidsprofiel school: Docentcompetenties en mate van tevredenheid over het begaafdheidsprofiel van de school*. CPS Amersfoort:
- Brouwer, G., & Ahlers, L. (2011). *Knappe koppen in de klas. Wat (hoog)begaafde leerlingen nodig hebben in het onderwijs*. Amersfoort: drukkerij Wilco.
- De Boer, E. (2011). *Begrijp je Me? (hoogbegaafde) leerlingen over competenties van leraren*. KPC groep, Nijmegen:
- Gerven, V., & Hoogenberg. (2015). *begaafd begeleiden*. Retrieved from <http://wjl-leren.nl/hoogbegaafdheid-leerkrachtcompetenties.php>
- Groenewegen, P., Deelen-Meeng, v., L., Hoffen, v., Z., & Emans, B. (2014). *Slim onderwijs doe je zó. Effectief onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen CPS*, Amersfoort
- Hattie, J., & Yates, G. (2015). *leren zichtbaar maken met de kennis over hoe wij leren* (1e druk ed.). Rotterdam: Bazalt educatieve uitgaven.
- Jolles, J. (2007). *Bouwen aan het brein: over talenten en creativiteit in relatie tot hersen- en cognitieve ontwikkeling*. Retrieved from www.hersenenleren.nl.

Marzano, R. (2011). *De kunst van het lesgeven. Een evidence-based denkkader voor goed, opbrengstgericht onderwijs. Tien vragen (en antwoorden) om uw lessen sterker te maken.* Vlissingen: Bazalt.

Neihart, M., & Betts, G. (2010). *revised profiles of the gifted&talented.* National Institute of education, Singapore:

Oostdam, R. J. (2009). tijd voor dikke leerkrachten. Over maatwerk als kern van goed onderwijs. Retrieved from www.kennisbank.hva.nl website:
<http://kennisbank.hva.nl/document/477541>